

М. А. СТАЎСКАЯ

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

ВЯСЕЛЬНАЯ АБРАДНАСЦЬ БЕЛАРУСАЎ: МЯСЦОВЫЯ АСАБЛІВАСЦІ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ФАЛЬКЛОРУ ЧАЧЭРСКАГА РАЁНА)

Артыкул прысвечаны характарыстыцы лакальных асаблівасцей святкавання вяселля на тэрыторыі Чачэрскага раёна. На аснове фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў, уласна запісаных у палявых экспедыцыях выкладчыкамі і студэнтамі ГДУ імя Ф. Скарыны і апублікаваных у зборніках, аналізуюцца асноўныя абрадавыя дзеянні, звязаныя з вяселлем, выяўляюцца іх адметныя мясцовыя асаблівасці.

Вяселле – гэта надзвычай важны і шматгранны аспект даследавання ў фалькларыстыцы. Гэта той від мастацтва, які бытуе ў шматстайнасці рэгіянальна-лакальных асаблівасцей. У розных мясцовасцях можна назіраць спецыфічна адметныя рысы, асобныя ўнікальныя элементы ў працэсе правядзення вяселля, якія выяўляюцца на ўзроўні розных яго абрадавых этапаў і звязаных з імі рытуалаў.

Агульнавядома, што ў вясельнай абраднасці знайшлі адлюстраванне светапогляд беларусаў, іх высокія маральна-этычныя каштоўнасці. Вяселле ў фальклоры асэнсоўваецца не толькі як важная падзея ў жыцці чалавека, але і многія абрадавыя сімвалічныя дзеянні ў структуры вясельнага абрадавага комплексу ставілі на мэце забяспечыць дабрабыт, пладавітасць і шчасце маладых. Рытуалы, звязаныя з гэтай цырымоніяй, уяўляюць сабой складаны сплаў міфалагічных уяўленняў і дзеянняў на некаторых абрадавых этапах, што сімвалізуе, напрыклад, перавод маладой з аднаго стану (дзявочага) ў іншы (жаночкі). Кожны з абрадавых момантаў вяселля, якое пачынаецца са сватання і заканчваецца вясельным застоллем, прасякнуты гістарычнымі адгалоскамі, якія выступаюць фактарам сувязі пакаленняў, звязваюць мінулае і сучаснае.

У кожным рэгіёне вяселле мае адметную мясцовую спецыфіку, якая можа вар’іравацца ў залежнасці ад гістарычнага, сацыяльнага і культурнага кантэкстаў. Засяродзім увагу на характарыстыцы вясельнай абраднасці і паэзіі Чачэрскага раёна, звесткі па якой былі запісаны студэнтамі і выкладчыкамі, у тым ліку і аўтарам дадзенага артыкула, улетку 2024 падчас палявой экспедыцыі на тэрыторыі Чачэрскага раёна.

У структуры мясцовага абрадавага комплексу маюць месца такія абрадавыя этапы, як сватанне, запоіны, заручыны, каравай, пасад, прыезд дружыны маладога да маладой, вясельнае застолле, ад’езд да маладых, паслявясельная частка.

Вясельная абраднасць пачынаецца са сватання. Сватанне – гэта першы абрадавы этап напярэдадні вяселля, калі бацькі нявесты і жаніха сустракаюцца для абмеркавання пытанняў, звязаных з магчымасцю ўладкаваць шлюб маладых. Гэтая старажытная практыка сватання, звязаная з народнымі вераваннямі, шматлікімі забабонамі, з’яўляецца тонкім мастацтвам, патрабуючым вялікага майстэрства з боку свата, ведання ім традыцый мясцовасці: *“Дзеўку сватаць прыводзілі сваты. Збяруцца дзядзькі, бацька з маткай. Ну, шчэ матка можа і не йці, а бацька абязцельна. Збяруцца і прыйдуць”* (зап. ў аг. Бацвінава ад Чабатаровай Марыі Сяргееўны, 1937 г. н.); *“Прыехаўшы да дзяўчыны, сваты не заходзілі ў хату, а пачыналі гаманіць на двары, каб пачулі гаспадары. Бацька нявесты, выйшаўшы на ганак, пытаў: “Што за людзі будзеце? Чаго да нас заблудзіліся?” На што сваты адказвалі: “Ды вось дачуліся, што ў вас ёсць цялушка на продаж. Ці не маглі б вы нам яе паказаць?” Гаспадар запрашаў гасцей зайсці ў хату. <...> Старшы сват наліваў усім па чарцы гарэлкі і даваў*

мёдам закусваць. *Калі сватава гарэлка была выпіта да дна і гаспадар дома ставіў на стол сваю бутэльку і закуску, гэта азначала, што згода бацькоў на выданне дачкі сватамі атрымана. Тут жа дамаўляліся, калі прыйсці на заручаны*” (зап. ў в. Ветвіца ад Хількевіч Ганны Макараўны, 1936 г. н.).

Калі сваты паспяхова атрымалі згоду ад бацькоў нявесты, яны адпраўляліся дадому, папярэдне дамовіўшыся пра час правядзення наступнага значнага абрадавага моманту – заручын, якія з’яўляюцца важным абрадавым этапам у падрыхтоўцы да вяселля і сімвалізуюць намер маладой пары стварыць сям’ю: *“Праз некалькі дзён пасля сватання, за тыдзень або за два перад вяселлем, у доме нявесты гулялі заручыны. Гулянне пачыналася ў паслябедзенны час у суботу або ў нядзелю ці іншы святочны дзень. Хлопец дарыў дзяўчыне пярсцёнак і грошы, а яна яму – пярсцёнак і хустку: “Як заручалі, пярсцёнкі мянялі”. Прысутнічалі сваякі нявесты, яе сяброўкі, суседзі, жаніх, яго бацькі, сваты. Вароты перад гасцямі, наводле звычайу, зачыняюць”* [1, с. 243].

Пасля таго, як прайшло святкаванне заручын, абавязкова адбываўся выкуп нявесты. Гэта важны абрадавы момант, які звычайна праводзяць, калі жаніх з сябрамі прыходзяць у дом нявесты. Тут маладому чалавеку трэба вытрымаць розныя выпрабаванні, каб забраць нявесту: *“Прыехаўшы да маладой, госці віталіся з гасцямі нявесты і пачыналі выкупліваць нявесту. На выкуп дзяўчатам паджанішнік і яго сябры давалі грошы, цукеркі, усякія прысмакі. Выкупіўшы маладую, жаніх браў яе за руку і вёў у суправаджэнні моладзі ў хату, дзе іх чакалі госці”* (зап. ў в. Красніца ад Ісачанка Ганны Іванаўны, 1936 г. н.).

У дзень вяселля важным абрадам быў каравай, які выпякалі жанчыны, якіх называлі «каравайніцамі» і на ролю якіх выбіралі тых, якія былі шчаслівымі ў сваёй сям’і. Каравай мае сімваліку багацця, дабрабыту і гасціннасці. На працягу ўсяго вяселля каравай быў у цэнтры ўвагі. Дзяльба каравая з’яўляецца кульмінацыйным момантам вяселля. Толькі напрыканцы святочнага застолля яго разразалі і раздавалі гасцям: *“Уносілі каравай сёстры маладой і хвалілі каравай: “Наш каравай харошы, багаты і пышны, і каб такое жыццё было ў маладых”. Ставілі каравай на стол. <...> Хросны бацька так зваў усіх на каравай і кожнаму адразаў кавалак караваю, і даваў чарку гарэлки”* (зап. ў аг. Бацвінава ад Філіпенка Любоўі Іванаўны, 1955 г. н.). *“Каравай зараней гаспадары гатовяць там, якуюць большы каравай такі, ставяць на дзежы на века, накрываюць палаценцам такім красівым, вышываным, і мы далжны каравай несць, усе тыя, у каго ёсць мужыкі, штоб не жыла наша пара адзінокая, значыць, далжны ўсе парныя несці. Ставім каравай на галаву і нясём”* (зап. у в. Матнявічы ад Дзяржынскай В. П., 1932 г. н.) [2, с. 449].

У вясельнай абраднасці беларусаў у многіх яе абрадавых этапах, напрыклад, у такім, як зборная субота (на Чачэршчыне вядома такая яе назва, як «дзявічкі»), маюць месца глыбінныя духоўна-маральныя каштоўнасці. Можна выказаць меркаванне аб тым, што адным з самых важных прадметных атрыбутаў, звязаных з гэтым абрадавым момантам, з’яўляецца «вясельнае дрэва» – ёлка. Яна не толькі ўпрыгожвае вясельнае святкаванне, але і з’яўляецца сімвалам жыцця, адраджэння і даўгалецця: *“Звычайна дзявічкі збіраюць у пятніцу перад вяселлем. Дзеўкі нараджаюць елку, а таксама пачынаюць прыбіраць маладую. Адна з песень, якую пяюць дзеўкі сваёй падружцы – гэта “Наша ёлачка”. Ёлачка ў вёсцы Матнявічы становіцца сімвалам, бо ёй падчас вяселля надзеяецца шмат увагі, елка параўноўваецца з нявестай. Без елкі не абыходзіцца ні адно вяселле і зараз, у сучаснай вёсцы. Гэты сімвал бацькі перадавалі сваім дзецям, загадвалі помніць і ў патрэбны час прымяняць”* (зап. у в. Іпалітаўка ад Васільвай Марыі Дзмітраўны і ў в. Матнявічы ад Дзяржынскай Вольгі Пятроўны) [2, с. 462–463].

Некаторыя вясельныя абрады ўключаюць у сябе рытулы, якія сімвалізуюць пачатак новага жыцця. Напрыклад, у культуры многіх народаў існуе абрад саджэння на куццю і абрад саджэння на кажух, якія з’яўляюцца важнымі элементамі беларускай вясельнай традыцыі. Яны падкрэсліваюць значэнне сямейных каштоўнасцей, гасціннасці і пажадання шчаслівага жыцця для маладых: *“Эта як ужо за сталом сядзелі, ужо садзілі маладых на куце, не ва врэмя свадзьбы. Дак падсілалі кажухі, каб багатыя былі. Во на кажухі садзілі, ета*

точна” (зап. у аг. Бацвінава ад Філіпенка Любові Іванаўны, 1955 г. н.), “Маладых ля дома сустракае маці маладой у вывернутым кажусе” (зап. у аг. Бацвінава ад Філіпенка Любові Іванаўны, 1955 г. н.).

Як правіла, лічба тры на вяселлі мае адмысловую сімвалічную ролю. Гэта лічба таксама цесна звязана з абрадам бласлаўлення, бо бласлаўляюць тройчы, каб узмацніць яго магічную сілу ўздзеяння, уплыву на шчаслівае жыццё маладых: “Бацька маладую абмотвае рушніком, абводзіць кругом стала тры разы і падводзіць да жаніха. Госці выпівалі па чарцы, і жаніх уставаў, браў нявесту за руку і, падвёўшы к бацькам, тройчы ў іх пытаўся: “Дазвольце, бацька і маці, пад вянец ехаць”, на што бацькі тройчы адказвалі: “Бог дазволіць!”. Тады ж такое троістае благаслаўненне маладыя прасілі ў гасцей: “Дазвольце, добрыя людзі, пад вянец ехаць”. Атрымаўшы благаслаўненне бацькоў і гасцей на вячанне, маладыя тройчы цалавалі ікону і выходзілі з хаты. Маці ў гэты час пасыпала іх зернем. Бацька абыходзіў вясельны картэж з вядром вады і выліваў ваду пад першую павозку” (зап. у аг. Бацвінава ад Філіпенка Любові Іванаўны, 1955 г. н.). “Тры дні свадзьбу гулялі” (зап. ў аг. Бацвінава ад Філіпенка Любові Іванаўны, 1955 г. н.).

Вяселле звязана са шматлікімі прыкметамі і павер’ямі, якія адлюстроўваюць народную мудрасць, сведчаць пра ўстойлівасць захавання ў традыцыйнай культуры міфалагічных уяўленняў: “У першы дзень свадзьбы нельзя, чтобы между вами кто-то праходзіў между вами” (зап. у аг. Бацвінава ад Нікішовай Ірыны Міхайлаўны, 1966 г. н.). “У доме маладой свяцілка запальвае свечкі. За імі глядзяць: каторая гарыць ясна ці не, слязіца ці не. Калі слязіца свечка маладой, будзяць плакаць, калі тухля – не будзе жыць з мужыком” [2, с. 447]. “Радаваліся, калі на свадзьбу ішоў дождж, шчыталі, што ета к багацтву. Малым, што любілі есць прыгаркі, казалі, што на іх свадзьбу будзе дождж ці мяцель. Калі ідзе дождж на свадзьбу, то казалі, што маладыя любілі прыгаркі есці” (зап. ў в. Каменка ад Кавалёвай Ф.М., 1925 г. н.) [2, с. 449].

Такім чынам, вяселле – гэта багатая і разнастайная частка культурнай спадчыны Чачэршчыны. Уведзеныя ў навуковы ўжытак фальклорна-этнаграфічныя матэрыялы па вяселлі нашых продкаў спрыяюць захаванню ў грамадстве маральна-этычных каштоўнасцей. Звесткі пра вясельныя абрады ўстойліва захоўваюцца ў народнай памяці і перадаюцца з пакалення ў пакаленне, узмацняючы сямейныя сувязі і ствараючы адчуванне супольнасці беларусаў.

Выкарыстаны матэрыялы архіва навукова-вучэбнай фальклорнай лабараторыі, у прыватнасці запісаныя ў вёсках Чачэрскага раёна ў 2024 годзе падчас фальклорнай практыкі студэнтамі Стаўскай Марыяй Аляксееўнай, Дорахавай Алісай Міхайлаўнай, Івановай Алесяй Сяржэеўнай.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Чачэршчына, нам дадзеная лёсам... Мінулае і сучаснасць Чачэрскага краю: Гісторыка-культурны і фальклорна-этнаграфічны зборнік, прысвечаны 850-годдзю Чачэрска / Пад агульнай рэдакцыяй У. І. Коваля, В. С. Новак. Гомель: ААТ «Полеспечать», 2010 – 300 с.

2 Вяселле на Гомельшчыне: фальклорна-этнаграфічны зборнік. – ЛМФ «Нёман», 2003. – 472 с.

The article is devoted to the characteristics of local features of wedding celebrations in the territory of Chachersky district. On the basis of folkloric and ethnographic materials, actually recorded in field expeditions by teachers and students of State University named after F. Skins and published in collections, the main ritual actions related to the wedding are analyzed, their distinctive local features are revealed.